DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17553363

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସଂଘର୍ଷର ଦୁଇ ସମଧର୍ମା ଉପନ୍ୟାସ: ‘ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ’ ଓ ‘ଦ କ୍ୟାସଲ୍’

ଚୂଳରାଜ ମେହେର ଓ ଆଲୋକ ବରାଳ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର :

ଫ୍ରାଞ୍ଜ୍ କାଫ୍‌କା ଓ ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ଉଭୟ ନିଜ ସାହିତ୍ୟିକ ପରିବେଷ୍ଟନୀରେ ଜଣେ ଜଣେ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରତିଭା ଅଟନ୍ତି । ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟିକ ହୋଇ ସମଗ୍ର ୟୁରୋପରେ ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଥାକାର ଭାବରେ କାଫ୍‌କା ଯେପରି ସମ୍ମାନିତ, କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କାହିଁକି ବରଂ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ କଥାକାର ଭାବରେ ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସୁପରିଚିତ ଅଟନ୍ତି । କାଫ୍‌କା ହୁଅନ୍ତୁ କିମ୍ବା ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ଉଭୟଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର କେନ୍ଦ୍ର ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର ସର୍ଜନାତ୍ମକ ପରିପ୍ରକାଶ । ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତିକୁ କିପରି ପାଠକ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇପାରିବ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରହେଳିକା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜର ଏକ ପ୍ରତିଛବି ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଥିଲେ କାଫ୍‌କା ଓ ଜଗଦୀଶ । ନାନ୍ଦନିକତା ଅପେକ୍ଷା ଜୀବନ, କଳ୍ପନା ଅପେକ୍ଷା ବାସ୍ତବତା, ସଂଗୋପନ ଅପେକ୍ଷା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଉଭୟ ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର କଳେବର ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏଣୁ ସମଚେତନା ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇ ସ୍ରଷ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ ଉଭୟ ଜଗଦୀଶ ଓ କାଫ୍‌କାଙ୍କ କୃତିଗୁଡ଼ିକ (ବିଶେଷତଃ ଉପନ୍ୟାସ)ର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦିଗରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେ । ଉକ୍ତ ଅଲେଖ୍ୟରେ ଉଭୟଙ୍କ ସମଧର୍ମୀ ଦୁଇଟି ଉପନ୍ୟାସକୁ ଅସ୍ତିତ୍ୱଗତ ସଂଘର୍ଷର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ବିଚାର କରାଯାଇଛି, ଯହିଁରେ ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ’ ଓ ଫ୍ରାଞ୍ଜ୍ କାଫ୍‌କାଙ୍କ ‘ଦ କ୍ୟାସଲ୍’କୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ, ଦ କ୍ୟାସଲ୍, ଦୁର୍ଗ, ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି, ଫ୍ରାଞ୍ଜ୍ କାଫ୍‌କା, ପରିଚୟ ସଙ୍କଟ, ଆତ୍ମାନୁସନ୍ଧାନ, ବିସ୍ଥାପନ ସମସ୍ୟା

ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମଣିଷର ସ୍ୱଭାବ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ସମାନ । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟ କୃତିରେ ମାନବିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଗଭୀର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ। ତେଣୁକରି ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟିକ କଳାକୃତି ମଧ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଜର୍ମାନ୍ କଥାକାର ଫ୍ରାଞ୍ଜ୍ କାଫ୍‌କା ଓ ଓଡ଼ିଆ କଥାକାର ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ଉଭୟଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ। ପ୍ରାୟ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ରାଗ୍ର ଲେଖକ କାଫ୍‌କା ଆଧୁନିକତାବାଦୀ ଉଦ୍‌ବେଗ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦାୟ ଚାରିଗୋଟି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ ହେଁ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ଏକଛତ୍ରବାଦକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଏକ କୃତି ରଚନା କରିଥିଲେ,

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at : https://pracheenews.com/

DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17553363

Article No - BPP00345

ଯୋଗାଯୋଗ :

ଚୂଳରାଜ ମେହେର,

ଗବେଷକ, କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଓଡ଼ିଶା, କୋରାପୁଟ

Email : chularajmeher123@gmail.com

ORCID ID : https://orcid.org/0009-0006-9318-5121

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୭.୦୬.୨୦୨୫	୦୯.୦୭.୨୦୨୫	୨୦.୦୭.୨୦୨୫	୧.୦୯.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ମେହେର, ଚୂଳରାଜ; ବରାଳ, ଆଲୋକ; ୨୦୨୫। ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସଂଘର୍ଷର ଦୁଇ ସମଧର୍ମା ଉପନ୍ୟାସ: ‘ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ’ ଓ ‘ଦ କ୍ୟାସଲ୍’। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଛ; ପୃଷ୍ଠା : ୩୦-୩୫।

ଯାହା ତାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ଭାବରେ ୧୯୨୬ରେ 'ଦ କ୍ୟାସଲ୍'(ଉବଷ୍ୱ ୫ମଷକ୍ଷକ୍କ) ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଅପର ପକ୍ଷରେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଶୀ ଦଶକରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିବା ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ସମାନ ଅସ୍ତିତ୍ୱଗତ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀକୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଭାରତର ଶିଳ୍ପ ଖଣିରେ ପ୍ରଥମ କରି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କୋଇଲା ଖଣିରେ ଆଧାରିତ ଏବଂ ଜାତି, ଶ୍ରେଣୀ ଓ ରାଜନୈତିକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସର ଏକ ବିରଳ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ୧୯୯୦ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ'। 'ଦ କ୍ୟାସଲ୍' ଏବଂ 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ'କୁ ତୁଳନାର ସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ବିଷୟବସ୍ତୁଗତ ଅନ୍ତର୍ଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଚୟ ସଙ୍କଟ, ଆତ୍ମାନୁସନ୍ଧାନ, ବିସ୍ଥାପନ ସମସ୍ୟା ଆଦି ମୁଖ୍ୟ ଏକକ ଭାବରେ ସାମ୍ନାକୁ ଆସେ । ଉଭୟ କାଫ୍‌କା ଓ ମହାନ୍ତି ନିଜର କଥାସାହିତ୍ୟରେ ଏପରି ଏକ ଜଗତ ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେଉଁଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଚୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଚଳ, ଅଦୃଶ୍ୟ, ଉଦାସୀନ ବିରୋଧୀ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ। ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଉଭୟଙ୍କ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଦ୍ୱୟ ।

କାଫ୍‌କାଙ୍କ 'ଦ କ୍ୟାସଲ୍' ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଜମି ସର୍ବେକ୍ଷକ ଭାବରେ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରୋଟାଗୋନିଷ୍ଟ୍ କେ'ଙ୍କ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଆକସ୍ମିକ ପ୍ରବେଶରୁ, ଯିଏ ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମକୁ ଶାସନ କରୁଥିବା ଦୁର୍ଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଡକାଯାଇଥିବାର ଦାବି କରନ୍ତି। ଉପନ୍ୟାସରେ ଆରମ୍ଭରୁ ତାଙ୍କ ପରିଚୟକୁ ନେଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି। ଗ୍ରାମବାସୀ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି କାରଣ ସେ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଂଶ ଭାବରେ କୌଣସି ସ୍ୱଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଦେବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ। କେ'ଙ୍କ ସମଗ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରାମାଣିକତାର ବିଚାର ମଧ୍ୟରେ ଫସି ରହେ । ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଗାଁ ଅଧିକାରୀ କୁହନ୍ତି, "You are not from the Castle, you are not a surveyor, you are nothing…" (The Castle, p.45)ଏହା କାଫ୍‌କାଙ୍କ ନାୟକ ସାମ୍ନା କରିଥିବା ପରିଚୟର ସଙ୍କଟକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । କେ'ଙ୍କ ସଙ୍କଟ କେବଳ ଚାକିରି ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହେ ନାହିଁ; ବରଂ ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ଆହ୍ୱାନ କରେ । ତାଙ୍କର ଅମିନ୍ ହେବାର ପରିଚୟ କୌଣସି ବାହ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ନାହିଁ। ଏହାକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରୟାସ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ଉଦାସୀନତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଏ । ଏଣୁ କେ'ଙ୍କ ସଂଘର୍ଷ କେବଳ ଦୁର୍ଗ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଜଣେ ଅମିନ୍ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇବା ଓ ନିଜର ଅସ୍ମିତାକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼େ।

ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ'ରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବେ ପରିଚୟ ସଙ୍କଟ ସହ ସଂଘର୍ଷ କରୁଥିବାର ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି। ପୁରୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ତରବାହାର କୋଲିୟରୀରେ ଚାକିରି ପାଇବା ପାଇଁ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତି ଶ୍ରମିକ ସମାରୁ ଖଡ଼ିଆଙ୍କ ପରିଚୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି। ଆତ୍ମହୀନତାର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଉଭୟ ଯେତିକି ରଣନୈତିକ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସେତିକି ଦୁଃଖଦାୟକ ପାଲଟିଛି। ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ସଙ୍କଟ ସାମାଜିକ ରାଜନୈତିକ, ଜାତିଗତ ଭେଦଭାବ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ବଂଚିବାର ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବତାକୁ ଚିତ୍ରିତ କରିଛି। କେ'ଙ୍କ ପରି, ଯାହାଙ୍କ ପରିଚୟକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଅସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜାତି ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀଗତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରେ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟକୁ ଲୁପ୍ତହେବାର ବିଚାର କରନ୍ତି। "ହୁଏତ ଖାଲି ଏତିକି ଜାଣେ ଯେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରର ସମାରୁ ଖଡ଼ିଆ ହୋଇଯିବା ଭିତରେ ତା'ର ମନେ ହେଉଚି, କେଉଁଠି କେମିତି ତା'ର ନିଜତ୍ୱ ହଜିଯାଇଚି, ତା'ର ସ୍ଥିତି ମରିଯାଇଚି' ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ରର କେଉଁଠି ଗୋଟେ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଯାଇଚି।" (ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ, ପୃଷ୍ଠା ୩୮)ଏହି ନାମ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ଘା' ପାଲଟିଯାଏ, ଯାହା ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ହରାଇବାର ଦୈନିକ ସ୍ମରଣ କରାଉଥାଏ। ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପରିବର୍ତ୍ତନ କେବଳ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନୁହେଁ; ଏହା ଆତ୍ମବିଚ୍ଛିନ୍ନତାର ଗ୍ଲାନି ଭାବକୁ ମଧ୍ୟ ବହନ କରେ। ସେ ଏକ ଛଦ୍ମ ପରିଚୟ ସହ ବଂଚିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରମର ସୁବିଧା ପ୍ରଦାନ କରେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ସମ୍ମାନରୁ ବଂଚିତ କରିଦିଏ। କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଗାଁ ଭଳି କୋଇଲା ଖଣି ହେଉଛି ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନ ଯେଉଁଠାରେ ଭଙ୍ଗୁର ପରିଚୟ ସହ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ବଂଚିବାକୁ ପଡିଛି।

ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ଅନୁସନ୍ଧାନର ପ୍ରକୃତି ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ନାୟକଙ୍କ ପରିଚୟ ସଙ୍କଟକୁ ସଫଳ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରେ । କାଫ୍‌କାଙ୍କ କ୍ୟାସଲ ହେଉଛି ଅଦୃଶ୍ୟ ଅଧିକାରଙ୍କ ପ୍ରତୀକ। ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରବେଶ ଓ ନିଜର ଅମିନ୍ ହେବାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ କେ' କ୍ଲାମ୍ମ, ଏର୍ଲାଙ୍ଗର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଂଚିବା ପାଇଁ ନିରନ୍ତର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନେ କେବେହେଲେ ତାଙ୍କ ସାମ୍ନାକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ। ଅସ୍ୱଷ୍ଟ, ଏବଂ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ମଧ୍ୟସ୍ଥିମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଦୁର୍ଗ ଓ କେ' ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗାଯୋଗ ହୁଏ । "The officials are inaccessible, and the paths to them are tortuous" (The Castle, p. 112) ସନ୍ଦେହ ଓ ଗୁଜବ ଆଳରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସାମିଲ୍ ଥା'ନ୍ତି । ଏହା

ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ଉଦାସୀନତା ମାଧ୍ୟମରେ କେ'ଙ୍କ ଆତ୍ମକ୍ଷୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ସମାନ ଭାବରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କୋଇଲା ଖଣି ମଧ୍ୟ ଏକ ଭିନ୍ନଧରଣର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । "ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଯଦିକେହି ଶୋଷଣ କରିଥାଏ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ, ମାଲିକମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବି ବେଶୀ, ତେବେ ସେମାନେ ଏହିଟ୍ରେଡ୍ ୟୁନିଅନ୍ ବାଲାଏ ହିଁ, ଏଇଟା ଯେମିତି ଶୀଘ୍ର ପଇସା କମେଇବାର ଗୋଟେ ଶସ୍ତା ଉପାୟ।" (ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ, ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି, ପୃଷ୍ଠା ୫୯) କୋଇଲା ଖଣି ହେଉଛି ଆଦର୍ଶ ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷର ଏକ ସ୍ଥାନ, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆନୁଗତ୍ୟ କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ସଙ୍କେତ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଏ। ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ଛଦ୍ମ ପରିଚୟ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ସନ୍ଦେହର ନୁହେଁ ବରଂ ରାଜନୈତିକ ଅନ୍ୟାୟର ଅପରାଧି ଭାବରେ ଭୟଭୀତ କରି ରଖିଛି। ସେ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ଫସି ରହିଛନ୍ତି ଠିକ୍ କେ'ଙ୍କ ପରି । ସମସ୍ତେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରଛନ୍ତି। ଏଣୁ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱକୁ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସ ସମାନ ଭାବରେ ବହନ କରିଛି।

ପ୍ରସଙ୍ଗଗତ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସ ପରିଚୟଗତ ସ୍ୱୀକୃତିକୁ ନେଇ ଗଭୀର ଚିନ୍ତିତ। କେ' ଜଣେ ଜମି ସର୍ବେକ୍ଷକ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି, ଯିଏ କି କ୍ୟାସଲ୍ ଦ୍ୱାରା ଡକାଯାଇଛନ୍ତି । ଅପରପକ୍ଷରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କେବଳ ଜଣେ ଶ୍ରମିକ କିମ୍ବା ଜାତିବାଦୀ ନୁହଁନ୍ତି, ଜଣେ ମଣିଷ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି। ତଥାପି ଉଭୟଙ୍କ ସ୍ୱୀକୃତିକୁ ସର୍ବଦା ସ୍ଥଗିତ ରଖାଯାଇଥାଏ । କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଦୁନିଆରେ ଏହା କାଗଜପତ୍ର ଏବଂପ୍ରୋଟୋକଲ୍‌ରେ ହଜିଯାଏ। ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁନିଆଁରେ ଏହା ଜାତି ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ହଜିଯାଏ। ଏହି ସ୍ଥଗିତତା କେବଳ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଉପକରଣ ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ଏକ ଦାର୍ଶନିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ। ଉଭୟ ଲେଖକଙ୍କ ମତରେ ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମାନ୍ୟତା ଏକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗ ପରି। ଉପନ୍ୟାସରେ ଏହାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଆଯାଇଛି କିନ୍ତୁ କେବେ ପୂରଣ ହୋଇନାହିଁ । ଉପନ୍ୟାସ ଦ୍ୱୟରେ କେ' ଏବଂ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପାରମ୍ପରିକ ଅର୍ଥରେ ନାୟକ ନୁହଁନ୍ତି, କାରଣ ନିଜ ସଂଘର୍ଷରେ ସେମାନେ କେବେହେଲେ ବିଜୟୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ସେମାନେ ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରତି ପ୍ରହାର ଓ ଯାତନାକୁ ସହ୍ୟ କରିଚାଲନ୍ତି । ଅଧିକନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଲଢ଼େଇ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଏବଂ ବାହ୍ୟ, ପରିଚୟ ସଙ୍କଟ, ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଏବଂ ବିସ୍ଥାପିତତା ଦ୍ୱାରା ଆକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାୟକମାନଙ୍କର ବୈଧତା, ସମ୍ପୃକ୍ତି ଏବଂ ଅର୍ଥର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଅସମାଧାନ ହୋଇ ରହିଛି, ଯାହା ଏହି ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକୁ ସଫଳ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦୀ ସାହିତ୍ୟର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ।

ପୁନଶ୍ଚ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ବିସ୍ଥାପନ ହେଉଛି ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ବିଷୟବସ୍ତୁ । 'ଦ କ୍ୟାସଲ'ରେ କେ' ଭୌଗୋଳିକ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ଭାବନାତ୍ମକ ଭାବରେ ସର୍ବଦା ବିସ୍ଥାପିତ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଅମିନ୍ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ରୁହନ୍ତି, କର୍ମହୀନ ଭାବରେ ଗାଁରେ ବୁଲନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ ବଂଚିତ ହୁଅନ୍ତି। ତାଙ୍କର ବିସ୍ଥାପନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଢଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, "It was as if he were standing outside the door of the Castle, looking in, but never able to enter." (The Castle, p. 89) ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାରେ କେ'ଙ୍କ ଅସମର୍ଥତା ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଅସ୍ତିତ୍ୱଗତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ସେ କେବଳ ଭୁଲ୍ ସ୍ଥାନରେ ନୁହଁନ୍ତି; ସେ ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତି ଯାହା ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ । ତାଙ୍କର ବିସ୍ଥାପନ କେବଳ ସ୍ଥାନଗତ ନୁହେଁ ବରଂ ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ମଧ୍ୟ । ସେ ସ୍ଥାନ, ନାମ କିମ୍ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବିହୀନ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଲଟିଯା'ନ୍ତି । ଦୁର୍ଗ ଭଳି ଗାଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ରୁହେ । ତାଙ୍କୁ ସେଠି ଆଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଏ କିନ୍ତୁ ଅମିନ୍ ଭାବରେ କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅପର ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ବିସ୍ଥାପନ ଅଧିକ ଶାବ୍ଦିକ । ସେ ପୁରୀ ଛାଡ଼ି ଏପରି ଏକ ଦୁନିଆରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ଯେଉଁଠି ଜାତି, ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ । ତରବାହାର କୋଲିୟାରୀରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରୁ ଆସିଥିବା ପ୍ରବାସୀମାନେ ବସବାସ କରନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଏକ ଏକ ଭଙ୍ଗୁର ଇତିହାସ ରହିଛି । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ସମାରୁ ଖଡ଼ିଆରେ ରୂପାନ୍ତର କେବଳ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନୁହେଁ; ଏହା ତାଙ୍କ ଆତ୍ମବିଚ୍ଛିନ୍ନତାର ମଧ୍ୟ ସଂକେତ । ସେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ନା ସମରୁ ଖଡିଆ ନା ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର। "ସମାରୁ ଖଡିଆ ନାଁଟା ଯେମିତି ତା'ର ମୁଖା। ସେ ଯେ ସେଇ ମୁଖାଟା ପିନ୍ଧି ଏଠି ଅଭିନୟ କରୁଛି ଓ ମୁଖାତଳର ଲୋକଟା ଅଲଗାଲୋକ, ଏଇଟା ବି ସମସ୍ତେ ଜାଣୁଛନ୍ତି, ତେବେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ଏତେ ଦୁଃଖ କରିବାର କ'ଣ ଥାଇପାରେ ? କାହିଁକି ସେ ଭାବୁଛି ତା'ର ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ହଜି ଯାଇଚି ବୋଲି ?" (ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ, ପୃଷ୍ଠା ୧୦୨) କୋଲିୟାରୀ ତାଙ୍କ ବିସ୍ଥାପିତ ଶ୍ରମର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ ପାଲଟିଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ପରିଚୟ ତରଳ ଏବଂ ସମ୍ପୃକ୍ତି ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ମନେହୁଏ । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରାଯାଇ ଏକ ଶିଳ୍ପ ଖଣିରେ ଠେଲି ଦେଉଥିବା କାରକ ଭାବରେ କୋଇଲା ଖଣି ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି। ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ବିସ୍ଥାପନ ତାଙ୍କ ଜାତିଗତ ପରିଚୟ ଦ୍ୱାରା ଆହୁରି ଜଟିଳ ହୋଇପଡ଼େ, ଯାହା ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅତୀତ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଉଭୟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିଦିଏ । ସେ ନା ବ୍ରାହ୍ମଣ ନା ଆଦିବାସୀ, ନା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ନା ବାହାର ଲୋକ। ତାଙ୍କର ବିସ୍ଥାପନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ- ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ମାନସିକ ରୂପରେ ଗଭୀର ହେବାରେ ଲାଗେ ।

ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ସ୍ଥାପତ୍ୟ (ଦୁର୍ଗ ଓ କୋଇଲା ଖଣି) ସେମାନଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ଗଭୀରତାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଢଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । କାଫ୍‌କାଙ୍କ କ୍ୟାସଲ ହେଉଛି ଅସମ୍ଭବ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଏକ ରୂପକ, ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନ ଯାହା ବିନା ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରାମକୁ ଶାସନ କରେ । ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବରଫ, କୁହୁଡ଼ି, କରିଡର- ଏସବୁ ସ୍ଥାନଗତ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । "The Castle was hidden in mist, and the mist was impenetrable" (The Castle, p. 23) କାଫ୍‌କାଙ୍କ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟତଃ ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବନ୍ଧନର ତାଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କେ'ଙ୍କ ଭଳି ପାଠକ ମଧ୍ୟ ଭାଷା ଓ ଅର୍ଥର ଭୁଲ ବୁଝାମଣାରେ ଫସିଯା'ନ୍ତି। ଦୁର୍ଗ ଏକ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନୁହେଁ ବରଂ ଏକ ମୃଗଜ, ଯାହା ସର୍ବଦା ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ସେଠାକୁ କେବେ ବି ପହଂଚି ହେବନାହିଁ। ଏହା କେବଳ ଅମଲାତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ବରଂ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଇଚ୍ଛାକୁ ଏହା ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରେ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବରେ ଦୁର୍ଗ ଭଗବାନ, ରାଜ୍ୟ କିମ୍ବା ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ଅଯଥାତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ। କିନ୍ତୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ହେଉଛି ଏହା ସର୍ବଦା ଅପହଂଚ ଏବଂ ଏହାର ଅପହଂଚତା ନାୟକଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରୁଥାଏ ।

ଏଣିକି ଜଗଦୀଶଙ୍କ କୋଲିୟାରୀ ଏକ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦୁର୍ଗ। ଏହା ଦୃଶ୍ୟମାନ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ଏକ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ପରିବେଶକୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରେ । ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ୟୁନିୟନ ଅଫିସ୍, କୋଇଲା ଖଣି ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଏବଂ ପ୍ରତିରୋଧର ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । କୋଇଲା ଖଣି ଈଶ୍ୱରୀୟ କୃପାର ରୂପକ ନୁହେଁ ବରଂ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗତ ଶୋଷଣର ରୂପକ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ । "ଏକ ଛୋଟିଆ ଜାଗାରେ, ସହରଠୁ ଦୂରରେ ଗୋଟେ ନିଛାଟିଆ କୋଇଲା ଖଣି, ତା'ର ଆହୁରି ଆଗକୁ ନିଛାଟିଆ କଲୋନି ତା'ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯିବ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଶ୍ର।" (ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ, ପୃଷ୍ଠା ୫୯) ଏହି ଶିଳ୍ପ ପରିବେଶ କ୍ରମଶଃ ଅସ୍ତିତ୍ୱ କ୍ଷୟର ରୂପକ ପାଲଟିଯାଏ । ଏହା ଜଗଦୀଶଙ୍କ ଭାଷା ଶ୍ରମ, ଜାତି ଓ ପ୍ରତିରୋଧର ଢାଂଚା ଉପରେ ଆଧାରିତ। ଏଥିରେ ସେ ଦାର୍ଶନିକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ ନକରି ସେ ଜୀବନ୍ତ ଅନୁଭୂତିର ପରିପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ଏହି ପରିବେଶରେ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅସ୍ଥିରତା ଏବଂ ସାମାଜିକ ଅସ୍ଥିରତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଛନ୍ତି। କାହାଣୀଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ତଥାପି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଉଭୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ବିଷୟକୁ ତୋଳି ଧରିଥାଏ । କୋଲିୟାରୀ ରହସ୍ୟର ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ ବରଂ ନୃଶଂସ ସ୍ୱଷ୍ଟତାର ସ୍ଥାନ। ଏଥିରେ କ୍ଷମତାର ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ବଂଚିବାର ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ବୁଝାମଣା ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଦୁନିଆରେ ଶୁଦ୍ଧତାର ଅସମ୍ଭବତାକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି।

କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ଦୁର୍ନୀତିର ଚିତ୍ରଣ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉତ୍ସ ଭିନ୍ନ ଅଟେ। କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଦୁନିଆଁରେ ଅମଲାତନ୍ତ୍ରର ଅଯଥାତା ଏକ ଧାର୍ମିକ ସମସ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହୁଏ; ଦୁର୍ଗ କେବଳ ଏକ କୋଠା ନୁହେଁ ବରଂ ଈଶ୍ୱରୀୟ ଅନୁପସ୍ଥିତିକୁ ପ୍ରତୀକିତ କରେ। କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶଙ୍କ ଦୁନିଆଁରେ କୋଇଲା ଖଣି ଏକ ରାଜନୈତିକ ସମସ୍ୟା ପାଲଟିଯାଏ; ଏଠାରେ ଖଣି କେବଳ ଏକ କର୍ମଖଣି ନୁହେଁ ବରଂ ଜାତି, ବର୍ଗ ଓ ବୁଝାମଣାର ଯୁଦ୍ଧଖଣି । ଉଭୟ ଲେଖକ ଚରିତ୍ରର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନକୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରଖିଛନ୍ତି। କାଫ୍‌କାଙ୍କ ନାୟକ କ୍ୟାସଲରେ ପହଂଚି ନାହିଁ କି ଜଗଦୀଶଙ୍କ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନିଜର ନାମ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଲମ୍ବିତ, ହୃଦୟ ବିଦାରକ ଏବଂ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଝୁଲି ରହନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ, ଆମେ ଆଧୁନିକ ଅସ୍ତିତ୍ୱର ସତ୍ୟକୁ ପାଇଥାଉ। ଏକ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଗ କେ'ଙ୍କ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମସ୍ୟା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱକୁ ଅଧିକ ପ୍ରକାଶିତ କରୁଥିବା ବେଳେ କୋଇଲା ଖଣି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ଉଭୟ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ବାହ୍ୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱକୁ ଆଲୋକିତ କରେ।

ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ପ୍ରତିନିଧି ଚରିତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମ ଏହାର ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଥିବା ବୈଷମ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ। କାଫ୍‌କାଙ୍କ କେ' ଯେତିକି ବିପ୍ଳବୀ 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ'ରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ହରିଶଙ୍କର ସେତିକି ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି। କାଫ୍‌କାଙ୍କ କେ' କ୍ୟାସଲରେ ପହଂଚିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରୟାସରେ ସର୍ବଦା ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକଟ କରନ୍ତି। ସେ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି, ଦୁର୍ଗ ସମ୍ପର୍କିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସର୍ତ୍ତାବଳୀକୁ ଯାଂଚ କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ସୀମାନ୍ତ ରହିବାର ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନା କରନ୍ତି। ଉପନ୍ୟାସରେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମର ଫଳାଫଳ ସନ୍ତୋଷଜନକ ନୁହେଁ, ତଥାପି ସେ ଅନବରତ ପ୍ରୟାଶ କରୁଥା'ନ୍ତି । ଅପରପକ୍ଷରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅଧିକ ନିଷ୍କ୍ରିୟ । ସେ ନିଜ ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ବିପ୍ଳବ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଯଦିଓ ସେ ବେଳେବେଳେ ପ୍ରତିରୋଧ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ଥିବା ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କେବଳ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରତି ଦାବି ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅଗଣି କକେଇଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ପଡେ । ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିନିଧି ଚରିତ୍ର ହରିଶଙ୍କର, ଟ୍ରେଡ୍ ୟୁନିୟନର ପୂର୍ବତନ ସେକ୍ରେଟାରୀ, ସେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜ କରନ୍ତି । ତଥାପି

ହରିଶଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକ ନୂତନ ସଂଘ ଗଠନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରୟାସ ପ୍ରତିରୋଧ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଏବଂ ହିଂସାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଏ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଲିଙ୍ଗଗତ ସମାଲୋଚନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ତାରତମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କାଫ୍‌କାଙ୍କ 'ଦ କ୍ୟାସଲ୍'ରେ ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ଅବହେଳିତ ଓ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି। ଫ୍ରିଡା, ଓଲଗା ଏବଂ ଅମାଲିଆ ଆଦି ନାରୀ ଚରିତ୍ର ପୁରୁଷ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅମଲାତନ୍ତ୍ରର କଠୋର ସଂରଚନାଞ୍ଚ ଏବଂ ଗାଁର ସାମାଜିକ ମାନ୍ୟତା ଦ୍ୱାରା ସୀମିତ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏକଦା କ୍ଲାମ୍ମଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ଥିବା ଫ୍ରିଡାଙ୍କୁ ହେରେନ୍‌ହାଫ୍ ଇନ୍‌ରେ ଜଣେ ବାର୍‌ମେଡ୍ ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଯାଏ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କେ'ଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅସ୍ୱଷ୍ଟତା ଏବଂ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୁଏ । କେ' ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗରେ ପହଂଚିବା ପାଇଁ ଏକ ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । "Frieda's presence was tolerated only as long as she remained useful to K.'s plans," (The Castle, p. 76) ସେହିଭଳି ଓଲ୍‌ଗା ଏବଂ ଅମାଲିଆଙ୍କୁ କ୍ୟାସଲ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରାଯାଇଥିବା ଯୌନ ଅଗ୍ରଗତି ସହିତ ଜଡ଼ିତ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି । ଅମାଲିଆ ଦୁର୍ଗର ଜଣେ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଦାବିକୁ ମାନିବାକୁ ମନା କରିବାର ଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ସାମାଜିକ ନିର୍ବାସନ ଭୋଗ କରନ୍ତି ଯାହାର ଫଳ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ମଧ୍ୟ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ । କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଦୁନିଆରେ ନାରୀମାନେ କ୍ଷମତାର ଅଧୀନରେ ସର୍ବଦା ନିଷ୍ପେଷିତ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅପରପକ୍ଷରେ ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ' ଜାତି, ଶ୍ରମ ଓ ଧାର୍ମିକ ଉଲ୍ଲଂଘନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଲିଙ୍ଗଗତ ସମାଲୋଚନାକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । କୋଇଲା ଖଣିରେ ମହିଳାମାନେ ପ୍ରାୟତଃ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାଭିମାନୀ ଏବଂ ସ୍ୱାଧିନ ମାନସିକତାକୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସରେ ନାରୀ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଚିତ୍ରଣ ଏବଂ ପାରିବାରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ମାଧ୍ୟମରେ ନାରୀବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ନିଜ ପରିବାରରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ବେଶ୍ ସଂସ୍କାରସମ୍ପନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ସାମାଜିକ ଓ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ନାରୀର ଭୂମିକା କେତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପରିବାରକୁ ଅବଲୋକନ କଲେ ଜଣାପଡ଼େ । ଅପରପକ୍ଷରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରହୁଥିବା ଘରେ ଅଗଣି କକେଇଙ୍କ ସାନଝିଅ ଝୁନୁ ପାରମ୍ପରିକ ଆଶା ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆକାଂକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ତିକ୍ତତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଛି । ତା'ର ଚରିତ୍ର ସାମାଜିକ ମାନଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ନାରୀ ଉପରେ ଲଗାଯାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ତଥା ସୀମା ସହିତ ସଂଘର୍ଷ କରେ, ତଥାପି ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଏବଂ ଆତ୍ମ-ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ଦେଶମୁଖଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଅନୀତା ମଧ୍ୟ ନାରୀତ୍ୱର ଜଟିଳତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ମହିଳା କ୍ଲବରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ପୃକ୍ତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର ଦୃଢ଼ କରିବା ଏବଂ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପରୋକ୍ଷ ତିରସ୍କାର ପ୍ରତି ମହିଳାମାନଙ୍କ ପ୍ରୟାସର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ତେବେ ନିଜ ସ୍ଥିତିର କଠୋର ବାସ୍ତବତାକୁ ମଧ୍ୟ ସାମ୍ନା କରି ନିଜ ପରିଚୟ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିବା ବେଳେ ସେ ପୁଣି ପତିବ୍ରତା ନାରୀ ହେବାର ଆଶାକୁ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ନାରୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟତଃ ଉଭୟ ଘରେ ଏବଂ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜକୁ ପୁରୁଷଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ହେବାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ଜୀବନ ବିତାନ୍ତି, ଯାହା ଦେଶମୁଖଙ୍କ ମାଆଙ୍କ ସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ରଣରୁ ଅନୁମାନ କରିହୁଏ ।

ପୁଣି ଶୈଳୀଗତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଭୟଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଭୁଲ ବୁଝାମଣା, ବିଭ୍ରାନ୍ତି, ବିରୋଧାଭାସ ଏବଂ ପୁନରାବୃତ୍ତିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିରେ ନାୟକଙ୍କ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଦୁର୍ଗର ଅସ୍ୱଷ୍ଟତା, ଅମଲାତନ୍ତ୍ରର ଅହେତୁକତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭୂତି ଓ ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପ୍ରଶଂସିତ ମନେହୁଏ । ଏହା କୋଇଲା ଖଣିର ଦୁର୍ନୀତି, ଶ୍ରମର ବର୍ବରତା, ଜାତିଗତ ହିଂସାର ତତ୍ପରତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ତଥାପି ଉଭୟଙ୍କ ଶୈଳୀରେ ବୈଷମ୍ୟ ରହିଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନେ ପାଠକଙ୍କୁ ଏପରି ଏକ ଦୁନିଆରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ୱଷ୍ଟତା ଅସମ୍ଭବ, ଯେଉଁଠାରେ ଅର୍ଥ ଉତ୍ତୋଳନକୁ ବିଚାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭିତରେ ନାୟକଙ୍କୁ ଉପନ୍ୟାସର ପରିଣତିରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଉପସଂହାର :

କାଫ୍‌କା ଏବଂ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସକୁ ଏକାଠି କରୁଥିବା କାରକ ହେଉଛି ଆଧୁନିକ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା । କାଫ୍‌କାଙ୍କ ଅମଲାତନ୍ତ୍ର ଅସଲ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଆଧୁନିକ ପ୍ରଶାସନର ତର୍କ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ମହାନ୍ତିଙ୍କ କୋଇଲା ଖଣି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଶୋଷଣ ଏବଂ ବିସ୍ଥାପିତର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ଉଭୟ ଲେଖକ ବୁଝନ୍ତି ଯେ କ୍ଷମତା କେବଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାଧ୍ୟମରେ ନୁହେଁ, ବରଂ ଭାଷା, ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ଇଚ୍ଛା ମାଧ୍ୟମରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ସେମାନଙ୍କର ନାୟକମାନେ ଏହି ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନାୟାସରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି। ଆଜିର ଦୁନିଆଁରେ, ଯେଉଁଠି ପରିଚୟ ଅମଲାତନ୍ତ୍ର ଓ ରାଜନୀତି ସତ୍ତା

ଆଧାରିତ, ଯେଉଁଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ୱୀକୃତି ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ସେଠାରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ଗଭୀର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଅଟେ । ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା, ଜାତି ଓ ଶ୍ରେଣୀ ବୈଷମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା, ବିସ୍ଥାପିତ ହେବାର ମାନସିକତା ସହ ସଂଘର୍ଷ କରିବା ଏବଂ ବିଖଣ୍ଡିତ ପରିବେଶରେ ଅର୍ଥ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସ ପାଠକକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଏ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

1. Brod, Max, 'Franz Kafka: A Biography, Trans. G. Humphreys Roberts and Richard Winston' New York: Schocken Books, 1973.
2. Kafka, F. The Castle (Underwood. J. A, Trans.). England: Penguin Books. 2000.
3. Mohanty, Jagdish. 'Battles of Our Own' (Himanshu Mohapatra, Trans.) Penguins Books, India. 2022.
4. Heller, Erich. "The World of Franz Kafka." Kafka: A Collection of Critical Essays. Ed. Ronald Gray. New Jersey: Prentice-Hall, 1962.

୫. ବଳ, ସରୋଜ, 'ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ସୃଜନ ସମଗ୍ର' (ଚତୁର୍ଥ ପର୍ବ), ଟାଇମପାସ୍, ବରମୁଣ୍ଡା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୨୨

୬. ମିଶ୍ର, ସୌଭାଗ୍ୟ କୁମାର, 'ଦୁର୍ଗ', ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୮୨

୭. ମହାନ୍ତି, ଜଗଦୀଶ, 'ନିଜ ନିଜ ପାନିପଥ', ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ୍, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ୧୯୯୦

୮. ସାହୁ, ସରୋଜିନୀ, 'ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି ଜଣେ ବୋହେମିଆନ୍‌ର କାହାଣୀ', ପଶ୍ଚିମା ପବ୍ଲିକେଶନ, ନୟାପଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୨୨

❖ ❖ ❖